

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NlyR) bind 7)

E. KJØPMANNSGATA

[**885**] N-201149. (Tidlegare omtala: Hagland 1993; 1994b: 90; NOR 1994: 21f.)

Runene står på ein rund kjepp, tilsmidd med to flater, om lag vinkelrett på kvarandre, til å rissa på og bevart i fire bitar som høver godt i kvarandre. Samla lengd på dei bevarte bitane er 480 mm. Kjeppen har eit breiaste tverrmål på 20 mm om lag midt på, og han smalnar noko av ut mot båe endar. Funnet vart gjort i 1993, i felt K 93/2, lag 351.

Funnkonteksten er arkeologisk datert til tida mellom ca. 1175 og 1225. Det er mogleg at denne fasen kan gå så langt opp i tid som til 1250, men ikkje seinare enn det (utgravingsleiar, pers. komm.). Det er godt bevarte runer rissa på ei av det tiljamna flatene på kjeppen (side a). På ei anna er det restar av tre runer (side b), og det ser ut til at ei innskrift her er fjerna, dvs. smidd bort. Innskrifta på side a er 103 mm lang og runene 15-18 mm høge. Spesielt ved innskrifta er at r. 1-5 er rissa opp-ned i høve til resten av innskrifta (r. 6-22). R. 1-5 og r. 6-22 må dermed lesast i kvar si retning. Runene i båe sekvensane er lagde litt på skrå framover i kvar sin skriveretning. R. 1-5 er litt større og har elles drag som gjer at spørsmålet om det er ei eller to hender som har skrive i kvar sin retning, kan kanskje reisast. Likskapane er likevel større enn skilnadene og samanhangen gjer det mest naturleg å sjå det heile som ei samanhengande innskrift. Det vil seia at innskrifta må lesast som følgjer: r. 5-1 + r. 6-22. R. 2 (**b**) har lukka bogar sameleis som tilsvarande r. 6 og 15. Staven av r. 3 er borte i brotet mellom to av bitane.

Eit lite snitt eit stykke ned frå kanten av den tilspikka flata og mot enden av kvisten i føregåande **l** i leseretninga (r. 4 i innskrifta) ser ut som kvist. I tilfelle må det vera øvre kvist av **o** ettersom kvisten i r. 1 (**a**) er plassert heilt annleis. I så fall vil tilsvarande rest av nedre kvist vera borte ettersom veden der denne kan ha vore, er morkna bort. Om vi samanheld med r. 11 er det ikkje umogleg at r. 3 kan ha vore **o**-rune. Også r. 11 har relativt korte venstrevende kvistar, og ei slik form av **o** vil det ha vore plass til i dette brotområdet, som altså er delvis skadd. Den fritt-ståande resten av ein kvist er her likevel eit for uvisst grunnlag for å postulera lesemåten **o**, like lite som lesemåten **e** eller **i** kan fastleggjast sikkert. Det må her difor vera rettast å la spørsmålet om lesemåte stå ope, slik det òg er gjort i translitterasjonen. Sams for dei følgjande r. 6, 7, 8, 10, 11, 12, 15 og 22 er at dei alle er dregne ut over kanten på den tilspikka skriveflata og ned på den runde delen av pinnen. Staven på r. 6 (**b**) går også litt lenger ned enn nedkanten på

nedste boge. R. 7 (**r**) har òg lukka boge og kvist som går ut frå staven i nedre tangeringspunkt for bogen. Tilsvarande form har **r** også elles i innskrifta (r. 14, 19 og 22). Nedre del av staven i r. 7 er dregen i ein lett boge framover mot leseretninga. Det same gjeld staven i r. 8, 10, 11, 13, 14, 16 og 22. R. 11 har stav og ein tydeleg kvist ned til venstre om lag midt på staven. Parallelt med denne går det litt høgare på staven ein tilsvarande kvist, svært dårleg bevart, men likevel sikker nok til at runa kan lesast som **o**.

Parallelt med nedre del av staven på venstre side av r. 13 er det eit lite snitt, truleg tilfelleleg. Staven har elles ingen merke etter punktering. Staven på r. 16 er dregen heile 4 mm lenger ned enn grunnlina for resten av innskrifta. Over r. 16 og 17 er det fleire lette riss som ikkje har med runeinnskrifta å gjera. R. 21 har stav og eit ganske djupt punkt om lag midt på. Det kan vera eit intendert punkt, men det er så avrunda i forma at spørsmålet er noko usikkert (?). Ved sida av kvisten på r. 22 ligg det eit snitt som er gjort med heilt annan reiskap enn den som er nytta i runeinnskrifta. Snittet tangerer ikkje staven og har nok ingenting med runene å gjera.

Innskrifta på side b ser ut til å vera restar av noko som er smidd bort frå flata. Restane er tynne i risset og r. 1 har berre bevart øvre del av ein stav med kvist opp til høgare som så vidt kryssar staven. På venstre side og i mogleg forlenging av kvisen der er det ein skade i veden. Resten kan litt uvisst sjåast som resar av **æ**. R. 2 har bevart øvre del av stav og del av boge eit stykke ned frå toppen av staven. Det er nokså sannsynleg restar av ein **p**. Av r. 3 er det berre bevart stav i full høgd, men med ein skade i nedre halvdel, slik at staven ikkje er heilt intakt. Det er ikkje restar av kvist til nokon kant og runa må her såleis oppfattast som usikker **i**.

† B ? † † B R † † † † † R B † † † R † † (?) R

a) **a b ? i k b r æ s t o t i r b y l a r p e (?) r**

⇐ ⇒

† (?) † (?) l (?)

b) **æ (?) p (?) i (?)**

a) *Kleppa/Glibba/Glópa Prestdóttir byrlar þér* `Kleppa/Glibba/Glopa prestedotter skjenkjer deg!'

b) ???

Den mest uvisse delen reint språkleg ved side a av innskrifta er sekvensen r. 1-5 som altså må lesast baklengs og opp-ned i høve til resten av teksten. Sekvensen **kl[i]ba** må, både ut frå språkleg form og ut frå den språklege samanhengen oppfattast som eit kvinnenamn, ei _n-st. i nominativ sg. Om r. 3 skal oppfattast som **i** eller **e**, ville det språkleg sett kunna vera både *Glibba* f. og *Kleppa* f. Ingen av desse har overttydande belegg i kjeldene elles, utan at dét treng vera eit avgjerande argument mot å tolka sekvensen som eit kvinnemnamn. *Glibba* synest einast å vera belagt indirekte som namn gjennom eit gardsnamn *Glibburud* i Båhuslän. Lind tolkar dette som eit personbinamn med tyding i tilknytning til nyn. *glibb* "spefågel, nærig, glupsk person" (jf. Lind 1920-21: 111). Så lite belagt som dét namnet er, synest det ikkje å stå særleg sterkare enn eit namn *Kleppa*, altså ei fem. parallell-form til det elles kjende mannsnamnet *Kleppr* med svak sideform *Kleppi* = 'klump, klumput person' (Lind 1920-21: 203). *Kleppr* er òg kjent som døypenamn, i islandske kjelder (jf. Lind 1905-15: 695). Om r. 3 skal oppfattast som **o**,

vil det kunna gi (til)namnet *Glópa* f, eit tilnamn som elles berre er belagt i maskulin form *Glópr* "ohyfsad person, utan levnadsvett" (jf. Lind 1920-21: 112). Mogleg, men mindre sannsynleg er vel òg ei elles ubelagd feminin form av tilnamnet *Klápr* "dum ock okunnig person, klåpare" (Lind 1920-21: 202). Bruk av tilnamn i den konteksten vi her har å gjera synest ikkje urimeleg.

Sekvensen **bræstotir** må tvillaust tolkast som *prestdóttir*, eit patronymikon som i motsetnad til *Prest(s)sonr* er lite belagt i kjeldene. Ei *Magga prestdotte[r]*, eigar av jordegods i Hallingdal er kjend frå eit brev utan dato og heimfesting. Brevet er tentativt datert til tida kring 1310 (jf. DN V: 55 og RN III: 695). At det også har vore personar offentleg kjende som 'prestedøtrer' i det 12. hå, slik tilfellet synest å vera her, er vél tenkjeleg, ettersom kravet om sølibat for prestar var mindre strengt handheva frå kyrkja si side den gong enn det var i første halvdel av 1300-talet (jf. KLNII II, sp. 546f). At r. 10, **t**, her har dobbeltfunksjon som /t/ i *prest* og /d/ i *dóttir* er vél kjent frå andre runeinnskrifter (jf. Hagland 1993b: 372).

Sekvensen **bylarþr** kan einast tolkast som 3. pers. sg. pres. ind. av verbet *byrla*, som kan ta personobjekt i dativ: *þér*. Forman **bylar** tyder på at rissaren har hatt assimilasjon av /r/ til /l/ i slik stilling. Det er ein assimilasjon som ut frå belegg i andre skriftlege kjelder synest å kunna dokumenterast i norsk før 1200 (jf. Seip 1955: 173). Verbet *byrla* med dativ (*byrla e-m*) er av Fritzner gjeve tydinga "at give en noget at drikke" eller "frembære det fyldte Bæger til en". Det siste tilsvarar godt den tyding Blöndal (1920-24: 77) oppgir frå seinare islandsk: "skænke for og række en en Drik".

Dei fleste belegga hos Fritzner (I, s. 222) er henta frå religiøse tekster. Det kan sjølvstundt vera tilfelleleg. Men det kan òg vera at det er via religiøs språkbruk at ordet har komme inn i norsk i samband med innføringa av kristendommen. Jóhannesson (1956: 964) gjer framlegg om at ordet kanskje er lånt frå ae. *byrelian* el. *byrlian* (= "to pour out, give to drink, serve", Bosworth and Toller 1976: 138 og 140). Også i ae. er ordet ofte belagt frå religiøs språkbruk, og det kan stø Jóhannessons ordhistoriske framlegg. Kor allment ordet har vore i norsk på 1100-talet er det vanskeleg å fastsetja med visse. Ettersom samanhengane det elles er nytta i, synest å ha hatt kristne/religiøse konnotasjonar, kan dét ha sitt å seia for freistnader på vidare forståing av innskrifta på dette kjevlet frå Kjøpmannsgata. Det må likevel ikkje gløymast at verbet *byrla* også er nytta i heilt 'verdsleg' tyding i norrøn prosa, t.d. i fornaldarsoger. I *Ragnars saga loðbrókar* heiter det såleis om Ragnars vitjing hos kong Eystein i Uppsala: *Ok þá er þeir drekka inn fyrsta aftan, lætr konungr dóttur sína byrla sér ok Ragnari* (Guðni Jónsson (ed.) 1959: 243). Tilsvarande i *Hrólfs saga kraka* (op. cit.: 10).

Den etter måten tidlege arkeologiske dateringa av funnkonteksten gjer det mindre sannsynleg at innskrifta skal setjast i samband med rettsreglar for utskjenking av sterk drykk slik vi kjenner dei frå slutten av 1200-talet og slik det er gjort framlegg om på grunnlag av ei anna arkeologisk datering av Hagland (1993: 34f). Kva form for skjenk denne prestedottera frå ein 1100-tals samanheng har hatt å by på, synest såleis å måtta bli ståande som eit ope og eggjande spørsmål.

Innskrifta på side b er så defekt at det å freista gi henne ei mogleg språkleg form, ikkje kan føra ut over det reint spekulative.